La modernitat de Roís de Corella

JOSEP SOLERVICENS
Universitat de Barcelona

Una part important de l'obra literària de Joan Roís de Corella (1435-1497) se centra en l'anàlisi de la passió amorosa, dins de les coordenades d'una prosa de moda a l'Europa de l'època, la prosa sentimental de regust classicitzant, que Giovanni Boccaccio havia introduït a la Itàlia de mitjan segle XIV i que els seus connacionals van seguir desenvolupant durant el XV.

El món clàssic grecollatí esdevé l'eix de tota la producció sentimental de Corella, perquè els personatges i les trames de ficció que ens explica desenvolupen faules mitològiques d'arrel ovidiana, procedents de *Les transformacions*, el gran repertori mitològic de l'època, de les *Heroides*, dels *Amores* o dels *Remedia amoris* d'Ovidi, però també de Sèneca i de Virgili, amb alguns empelts ciceronians. Corella tradueix passatges sencers d'aquests autors clàssics, els glossa, els amplifica, en canvia el punt de vista i hi introdueix diàlegs, monòlegs interiors o florides cartes d'amor. És a dir, desenvolupa en català aquella mena d'exercicis d'estil que les escoles humanístiques prescrivien en llatí als seus estudiants per tal de familiaritzar-los amb l'estil clàssic i fer-los capaços d'imitar-lo i d'emular-lo.

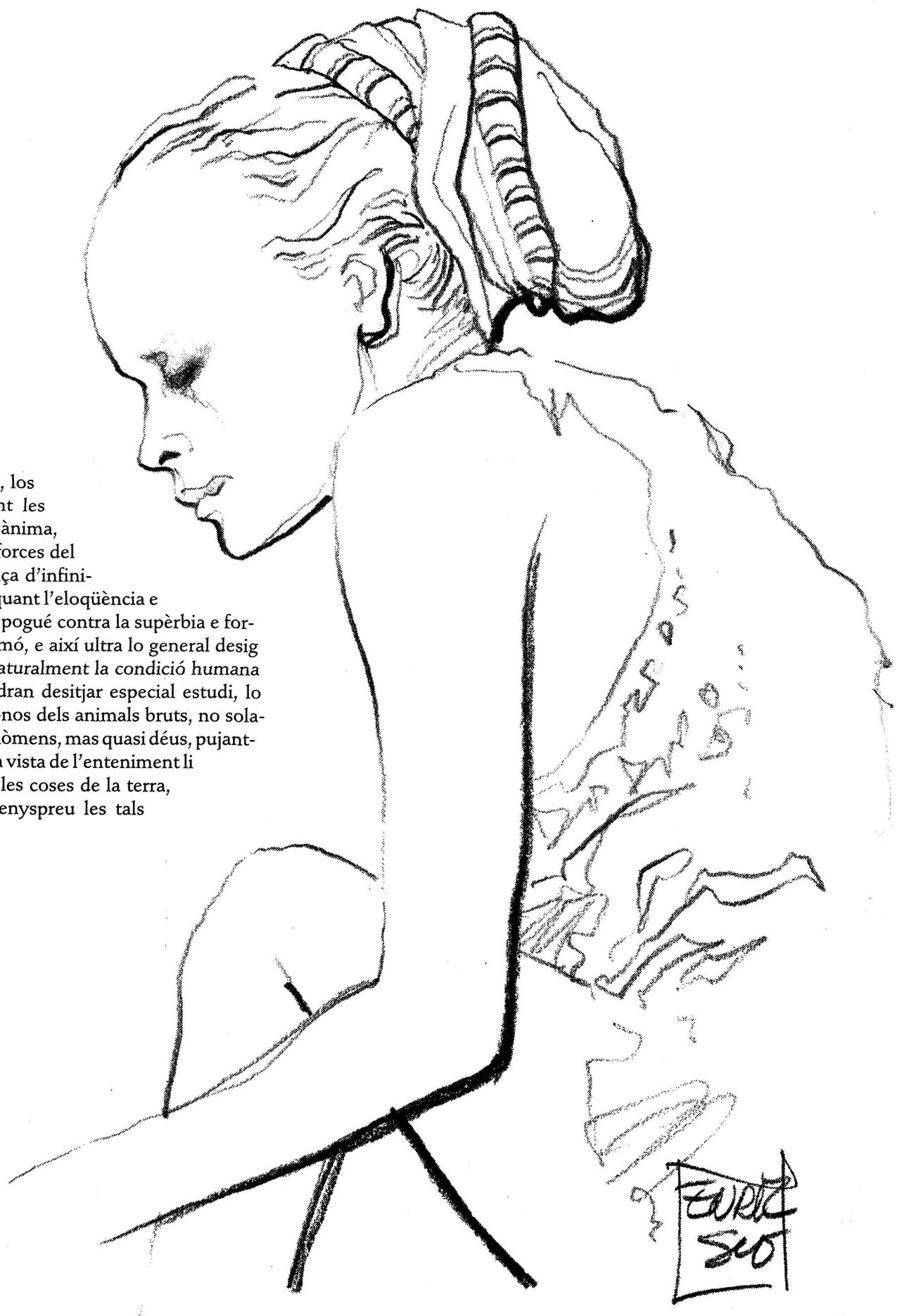
Aquest és, de ben segur, l'emmirallament clàssic més enlluernador, però no l'únic. La mena de gèneres literaris que Corella introdueix també són un renaixement de gèneres clàssics grecollatins. Penso, per exemple, en l'elegia clàssica, el motlle essencial per a la introspecció dels personatges, per a la confessió íntima i per a l'exposició dels estats mentals contradictoris, dels dubtes i de les decepcions d'amor. I podem considerar elegies, en prosa després de la cèlebre *Elegia di Madonna Fiammetta* (1343-1347), de Boccaccio, obres com la no menys cèlebre *Tragèdia de Caldesa*, la *Lamentació de Biblis* o *Lo jardí d'amor*, que conté les *lamentacions* de Mirra, Narcís i Tisbe. Val a dir, planys amorosos que analitzen fracassos sentimentals, però que també descriuen tot el procés de seducció i de caiguda en la temptació, els remordiments, els processos mentals per autoenganyar-se...

> les proses de Corella no existeixen només en funció de la moral que subministren, tenen prou valor per elles mateixes com a obra d'art i com a reflexió general al voltant de la condició humana

I no només l'elegia remet al món clàssic. També el diàleg, seguint el model del *convivium* ciceronià, que desplega a la perfecció al *Parlament o col·lació que s'esdevenc en casa de Berenguer Mercader*, un fingit debat entre l'elit social valenciana del moment. I encara hi podríem afegir la faula mitològica o la mena de discursos i de cartes d'amor que introdueix.

Un altre element característic de la prosa de Corella és l'estil retòric llatinitzant, de complicada sintaxi, farcit de llatinismes lèxics, amb l'adjectiu separat del substantiu, el complement avantposat al verb i sovint separat d'ell per una oració incidental, l'infinitiu separat del verb regent, el participi separat de l'auxiliar, els gerundis pleonàstics, els dobles relatius, la doble adjectivació, les perífrasis, els quiasmes... Tot i la incomprensió de bona part de la crítica, es tracta d'una prosa artística que vol proporcionar plaer a través de l'harmonia de les seves clàusules. És, en paraules del príncep de Viana, un "*dulce estilo, palabras plazibles y de alto compás e sentencia*", un estil que pot espantar els no iniciats tant com fascina els qui, un cop superat el primer esglai, acaben endinsant-s'hi. És l'aspecte que més va cridar l'atenció a Joanot Martorell, el "*novelista palabrero*" de què parla Vargas Llosa.

Una de les faules mitològiques de Corella, el *Raonament de Telamó e d'Ulixes, en lo setge de Troia, davant Agamenó, aprés mort Aquil·les, sobre les sues armes*, és una bona mostra de l'autoconsciència (humanística, gosaria dir) del paper de la retòrica. Àjax Telamó i Ulisses discuteixen qui d'ells ha fet prou mèrits per obtenir les armes d'Aquil·les i, tot i algunes actuacions ben poc heroiques, les armes se les emporta Ulisses, car ha estat capaç de construir un esplèndid discurs retòric per impressionar el tribunal. El triomf de la retòrica i l'eloqüència enfront de la força bruta i les vanes glòries militars, les lletres enfront de les armes. En la glossa introductòria a aquest *Raonament* del manuscrit 992 de la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat, Corella és ben explícit:

"Lligen aquells, los *quals menyspreant les* nobles virtuts de l'ànima, en les miserables forces del cos tenen esperança d'infinida glòria, veuran quant l'eloqüència e indústria d'Ulixes pogué contra la supèrbia e fortalesa d'Àjax Telamó, e així ultra lo general desig *de saber al qual naturalment la condició humana* nos obliga, aprendran desitjar especial estudi, lo qual, diferenciant-nos dels animals bruts, no solament nos fa ésser hòmens, mas quasi déus, pujant-nos tan alt, que a la vista de l'enteniment li paren tan poques les coses de la terra, que ab fatigós menyspreu les tals esguarda."

D'altra banda, el sentit i la finalitat d'aquestes maniobres classicitzants que requereixen "especial estudi" tenen molt poc a veure amb la imatge d'un retrògrad teòleg medieval que anatematitza qualsevol mena d'amor. D'entrada, utilitzar els clàssics com a exemple moral no era la pràctica habitual dels teòlegs de l'època i sí la de certs intel·lectuals formats en els estudis humanístics, per exemple, la d'un coetani de Corella, el ciutadà honrat barceloní Francesc Alegre, educat humanísticament a Sicília i traductor al català de *Les transformacions* d'Ovidi.

Però, això a banda, les proses de Corella no existeixen només en funció de la moral que subministren, tenen prou valor per elles mateixes com a obra d'art i com a reflexió general al voltant de la condició humana. Corella pretén analitzar la passió amorosa, els patirs, els contrasts, els desenganys, més que no subministrar-nos un xarop moralista que resolgui tots els problemes sentimentals. Corella escriu per a una mena de públic que difícilment s'empassaria aquests xarops. La passió condueix a la tragèdia, als "espectacles d'amor" de què ens parlava Joan Fuster. I per escenificar-los necessita Ovidi, Sèneca, Virgili i Ciceró; però també Boccaccio o Ausiàs March.

Altrament el punt de vista utilitzat o la recuperació dels tons elegíacs no serien comprensibles, i algunes de les observacions de les pecadores heroïnes clàssiques, tampoc. Vegi's, per exemple, les distincions de la perversa Biblis:

"Perquè parega menor l'erra de les dones que, per sobresgran amor, han passat los estrets límits de castedat, accepte lo treball de la ploma, fent palesa la senyoria que amor sobre mi ha tengut, atenyent per darrer guardó trista mort. No hagen a mal les enamorades, obedients a Venus, per mi a sos enamorats en menyspreu d'honestat donar, puix deute de germandat no ho veda."

Realment no sembla la mena d'observació d'un teòleg dogmàtic. I és que per a Corella sí que hi ha una mena d'amor humà ben legítim, i aquest no exclou la carnalitat si també hi ha un lligam espiritual:

"Aquells qui, seguint la condició humana, amen, lo delit del cors solament acullen quan són certs posseir la voluntat de la que amen; e no l'estimen sinó perquè és senyal que són amats de aquella qui a son voler se abandona"; "és impossible delit gran en aquest món sentir, si l'ànima i el cors ambdós no el senten"; "e tots, ab alegre concòrdia, d'una veu déiem que altre delit, sens mescla d'enuig, en aquest món atènyer no es deixa, sinó ab comunicació de virtuoses persones, en vida e entendre conformes".

Els éssers humans podem optar per seguir l'instint i bestialitzar-nos o utilitzar la raó (i la retòrica) i divinitzar-nos.

A motius clàssics hi corresponen personatges clàssics, gèneres clàssics i una retòrica i un estil classicitzants. Tot plegat combinat amb les novetats humanístiques que produïa la innovadora Itàlia i amb lectures actualitzades dels nostres clàssics medievals (penso en Ausiàs March).

I arribaríem a les mateixes conclusions si ens endinséssim en la producció religiosa de Corella i, sobretot, en la primerenca vinculació de l'escriptor a la nova revolució mediàtica del moment, el negoci editorial (traduint i tenint cura d'obres pietoses per a la impremta; i, segons alguns imputats en l'aventura de traduir la Bíblia al vulgar, com a assessor i corrector de l'edició en català de la Bíblia impresa a València el 1477-1478).

És evident que en la prosa de Corella hi ha encara un gruix considerable de continuïtats, que la seva formació no li hauria permès estalblir llargues disquisicions filològiques sobre textos clàssics, que no redacta pròlegs raonant les innovacions que aporta... Però Corella no és en absolut retrògrad, i les novetats que introdueix en la literatura catalana de la segona meitat del segle XV apunten en aquesta direcció.

1707

Habiendo tomado mis tropas por las armas ese Reino, ...declaro abolidos por el justo derecho de conquista los fueros y privilegios de dicho reino de Valencia...

1997

Ja n'hi ha prou

Per l'abolició dels decrets de Nova Planta

MANIFESTACIÓ

26 d'abril
5 de la vesprada
Pl. Sant Agustí

BLOC JAUME I

ACCIÓ CULTURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

FUSTER SEMPRE

Pel 75 aniversari del seu naixement

Espectacle únic

"La veu de la Terra"

Creat i dirigit per

Carles Santos

amb més de 1.000 músics.

Dissabte, 26 d'abril, a la plaça de bous de València, a les 20 h

ACCIÓ CULTURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

Ajuntament de Sueca

Tirant de Rock

1997

DISSABTE 26 D'ABRIL A LES 22'30.h.
PLAÇA DE BOUS DE VALÈNCIA

GRAMOXONE SKA BAND
OCULTS
MUNLOGS
BRAMS
ELÈCTRICA DHARMA

BLOC JAUME I

ACCIÓ CULTURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

Informació: 391 17 27

Patrocinat per: EL TEMPS

amb la col·laboració de AVUI